

Васіль Іванавіч Рагаўцоў нарадзіўся 4 студзеня 1952 г. Доктар філалагічных навук (2003), прафесар (1993). Закончыў Мазырскі педагагічны інстытут імя Н. К. Крупскай (1973). Настаўнічаў. З 1978 г. працуе ў Магілёўскім дзяржаўным універсітэце імя Аркадзя Куляшова (з 1983 г. – загадчык кафедры беларускай мовы). Член-карэспандэнт Беларускай акадэміі адукацыі (1999). Аўтар кніг “Анамастычны слоўнік Магілёўшчыны” (2000, з С. Кечык), “Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні” (2001), “Практыкум па гісторыі агульнага мовазнаўства” (2001), “Маўленчае выражэнне камічнага ў беларускай драматургіі: манаграфія” (2002), “Мовазнаўцы МДУ імя А. А. Куляшова: біябібліяграфічны даведнік” (2002, з Я. Івановым), “Уводзіны ў мовазнаўства: практыкум” (2003), “Уводзіны ў мовазнаўства” (2004), “Гісторыя мовазнаўства” (2005), “Агульнае мовазнаўства” (2006), “Агульнае мовазнаўства: практыкум” (2007), “Агульнае мовазнаўства: заданні для тэставага кантролю” (2009), “Мовы свету: энцыклапедычны даведнік” (2009). Выдаў зборнікі паэзіі “Сутонне” (1995), “Долягляд” (1998), “Адмыслоўцы” (2007), “На раскрыжы дарог” (2008), “Імгненне і Вечнасць” (2010), “Слоўнік пра камічнае мовазнаўчы аспект” (2010).

Лабораторыя паэта

ДУМКА, ВОБРАЗ, ПАЧУЦЦЁ Ў ЛІРЫЦЫ ВАСІЛЯ РАГАЎЦОВА

Васіль Рагаўцоў добра вядомы ў нашай краіне не толькі як мовазнаўца, аўтар шматлікіх навуковых і навукова-метадычных прац, але і як самабытны паэт, чые вершы вызначаюцца адмысловым успрыманням і па-філасофску глыбокім адлюстраваннем рэчаіснасці.

З першым вершам В. Рагаўцоў выступіў у друку ў жлобінскай раённай газеце “Камуніст”, калі вучыўся ў IX класе местачковай школы (1967 г.). Апрача раёнкі вершы юнага аўтара змяшчаліся на старонках рэспубліканскага часопіса для падлеткаў “Бярозка”. Потым адбылося расстанне з паэзіяй ажно на 20 гадоў. За гэты час В. Рагаўцову давялося шмат зведаць у жыцці – і светлага, і тужліва-балючага... І зноўку ягоная душа загаварыла мовай паэзіі: “Я зноў нарадзіўся на свет – / і ў гэтым маё збавенне. / Праз роспач, пакуты, сумненні / я зноў нарадзіўся на свет. / Як мара, як сон-запавет, / душу маю крыліць натхненне... / Я зноў нарадзіўся на свет – / і ў гэтым маё збавенне” [1, с. 7].

Дарэчы будзе сказаць, што вершы паэта друкаваліся ў хрэстаматыі для вучняў старшых класаў “Сэрцам роднага слова краніся” (Мінск, 1998), анталогіі беларускай паэзіі XX ст. “Краса і сіла” (Мінск, 2003), вучэбным дапаможніку А. Змушко “Беларуская мова і чытанне” для X класа (Мінск, 2007) і іншых, часопісах “Польмя”, “Маладосць”, “Роднае слова”, “Першацвет”, газетах “Літаратура

і мастацтва”, “Чырвоная змена”, “Настаўніцкая газета”, “Наша слова” і інш.

Паэт выдаў пяць зборнікаў вершаў: чатыры для дарослых (апошні з іх “Імгненне і Вечнасць” [1] уключае ўсё найлепшае з папярэдніх кніг) і адзін для дзяцей дашкольнага і школьнага ўзросту – “Адмыслоўцы” [2].

Васіль Рагаўцоў – тонкі лірык, майстар асацыяцый. Так, у вершы “Бацька клепле касу” па-сялянску самавітае (рытмічнае, як музыка) кляпанне касы напамінае лірычнаму герою пра спагонвечныя рэаліі вясковага жыцця, роднай прыроды: “*Дрогія клёкат буслоў, / тупат стомленых ног, / цокат сталёвых падкоў / будзяць прастор дарог...*” [1, с. 21]. Танічны рытм, для якога характэрна аднолькавая колькасць моцных націскаў у радках страфы, выкарыстанне сродкаў гукапісу – алітарацыі (паўтараюцца выбухныя і блізкія да іх зычныя, у якіх ёсць выбухны элемент) – удала імітуюць удары малатка па лязе касы на бабцы, сталёвым кавадлачку. Напоўнены адмысловаю музыкаю абшар кранае тужлівай згадкай душу лірычнага героя: “*Будзяць і мой успамін, / горкі, як той палын*” [1, с. 21].

Адна з характэрных рысаў паэзіі В. Рагаўцова – філасофская напоўненасць думкі, адлюстраванне рэчаіснасці з уласцівымі ёй складанасцямі і супярэчнасцямі, якія нярэдка і вызначаюць жыццё чалавека. Дыялектычнае ўспрымання

свету (з улікам закону адзінства і барацьбы супрацьлегласцей) дае магчымасць бачыць і адлюстроўваць яго не статычна, а ў развіцці, ва ўзаемадачыненні супрацьлегласцей: “З болю / нараджаецца спагада, / са спагады – / дабро. / А з добра высяяе... / зайздрасць, / з зайздрасці – / нянавісьць, / з нянавісці – / бяда... І толькі з нікчэмнасці / плодзіцца / абыякавасць” [1, с. 89].

Варта адзначыць, што філасофская думка не абцяжарвае верш, бо яна не выказваецца непасрэдна словамі, а як бы прыхаваная, вынікае з кантэксту. Важную ролю ў “дэшыфруючы” прытоенага сэнсу адыгрывае перш за ўсё прыём супрацьпастаўлення, які дае магчымасць аўтару (лірычнаму герою) глыбей успрыняць сутнаць супастаўленых рэалій і прыйсці да высновы, не закладзенай у тэксте верша. Яскравым прыкладам можа быць верш, дзе ідзе гаворка пра дзве прыродныя стыхіі – буру і вецер. Пахваляючыся сілаю (“Я – / самая моцная ў свеце: / сілкі-дубы вырву з каранем...”), бура, разам з тым, не забываецца нагадаць брату-ветру: “І ты – захачу – / мне пакорышся!” Потым адбываецца такое: вецер пачынае вырабляць цуды, не чаканыя і для самой буры: “А ветрык-гарэза / прайшоўся па бору – / той песняй азваўся / птушынага хору... <...> А толькі крануўся ён / гладзі азёрнай – / яна разгулялася / сполахам зорным...” Знямеўшы “ў здзіўленні няўмольным”, бура з зайздрасцю прамовіла: “Што ж!.. / Вольнаму – воля... / Вольнаму... воля!” [1, с. 31]. Гэта – змест верша, ён вынікае з тэксту, складнікамі якога з’яўляюцца словы – паўназначныя часціны мовы. Але ў вершы ёсць і прыхаваны змест (падтэкст), ён утрымлівае глыбокую думку, што выходзіць за межы малюнка ўласна прыроды: насамрэч моцны не той, хто здольны разбураць і тым самым чыніць бяду (гора, боль, пакуты) людзям, а той, хто здольны прыносіць асалоду, захапленне, радасць...

Важную ролю адыгрываюць у творах паэта вобразы-сімвалы. Адзін з вершаў пачынаецца так: “Пераступаю парог – / і быццам пакідаю там, / за парогам, / часцінку душы”. Тут назоўнік *парог* мае прамое значэнне ‘бервяно або брус у ніжняй частцы дзвярнага праёма’. У наступных радках ён ужываецца ў пераносным значэнні – ‘перашкода’: “А наперадзе – / новыя, нязведаныя парогі. / І ці хопіць сілы і змогі / адолець іх? / Пераступіць і ўзысці / на новы парог?” Потым лірычны герой зноў вяртаецца да *парога*, ужываючы слова як сімвал роднага кута (роднага дому): “Парогі... / І самы найдаражэйшы – / бацькоўскі, / праз які ўпершыню пазнаеш / дзівосы і тайны свету”. А далей назоўнік *парог* спачатку ужываецца ў пераносным значэнні ‘перашко-

ды’, а потым – як сімвал дзяцінства: “...*Пераадолеўшы / нямала жыццёвых парогаў, / як хочацца вярнуцца / і зноў пераступіць / парог свайго маленства*” [1, с. 73]. Удамым ужываннем у вершы слова *парог* у розных значэннях (прамых, пераносных), а таксама як сімвала, дасягаецца значны мастацкі эфект: аўтар змушае чытача задумацца над тым, што хвалюе і яго самога.

Сімвалічны сэнс набываюць у вершах паэта паняцці *Душа* і *Розум*. Першае з іх – сімвал рамантычна-ўзнёслага, другое – разважлівага. Узаемазвязаныя ў працэсе спазнання, яны дапаўняюць адно аднаго і, такім чынам, узбагачаюць і паглыбляюць працэс адлюстравання рэчаіснасці: “*Душа прагне ўзлёту, / Розум – спакою. / Розумам / Спазнаеш свет, / Душою – / Чалавека ў ім. / З-пад улады Розуму / Трапляеш у палон Душы. / І так бясконца. / Пакуль нітуецца / Жыццё*” [1, с. 27]. З’яўляючыся супрацьлегласцямі, яны ўтвараюць адзінства: праз *Розум* ажыццяўляецца рацыянальнае спазнанне, а праз *Душу* – пачуццёвае.

Васіль Рагаўцоў – паэт, які тонка адчувае роднае слова, што “*прарастае ў душы / цнатліваю рунню, / спеліцца на вуснах / шапатлівым коласам, / пераліваецца на іх / залатым зернейкам...*” [1, с. 71]. Пераліваецца, а потым і закрасуе, каб прынесці задавальненне і асалоду чытачу, даць яму адчуць таямніцы роднае мовы, сэнсавыя адценні, прыхаваныя ў слове і высветленыя ў кантэксце.

Вось як з дапамогаю дакладна падабраных слоў вобразна-маляўніча апісваецца падворак бабы Маланні, нечым падобны да музея. Чытаеш радкі – і сумам поўніцца душа, бо аджылі сваё, адыходзяць у нябыт рэчы, што шмат значылі ў сялянскім жыцці: “...*А на плоце / гужавуюць лаці-ліповікі, / якія адтупалі не адну вярсту / на лугах і лугавінах... / З імі суседзіцца / бусел-глячок, / які першы нашчыўся / сырадоём. / Побач – / варэйка-пузатка, / з якой частавалі гасцей / капустай і сытаю бабкай. / Пад наветкаю – / плуг саржавелы, / сякера ступелая, / бяззубыя барана і граблі...*” [1, с. 102].

Адна з адметнасцей паэтычнага мыслення В. Рагаўцова – бачыць свет “парадаксальна”. Праз парадоксы вершы ўзбагачаюцца дадатковымі асацыяцыямі, напоўненымі глыбокім зместам. Нечаканае, а часам і алагічнае на першы погляд выказванне багата пра што гаворыць чытачу, напрыклад: “*На лугавіне / сірацее стажок, / завершаны / купкай туману*” [1, с. 52]. Вось так парупілася прырода (а не чалавек?!), каб сіраціна-стажок выглядаў самавіта (завершана) – як і прынята было спакон вякоў у нашых дбайных вяскоўцаў.

Важную ролю адыгрывае ў вершах гукавая інструментоўка (алітарацыя, асананс): “*Завывае люты зверам – / аж дрыжыць аселіца. / Сакавік – з гаючым сокам, / з сонечнаю ласкай...*”; “*Жнівень жне шчымлiва жыта / мясяцовым серпам*” [1, с. 56]; “*Гуллівае полымя / вясёлкаю гуляе пад чарэнню...*” [1, с. 72]; “*Вольвы враносяцца чына, / шчабечуць са шчабенем шыны*” [1, с. 85].

Спынімся асобна на вершы, які вызначаецца адметным гукавым ладам:

*Ніцее надзея.
Як рошчына – роспач.
Ў нядзелю ўсе дзеі
нарогам – нароскрыж.*

*Дажджынкi ў дажынкi.
І росы ў дакоскі.
Хмурэе хмурынка
па скошанай косцы.*

*А рэха арэхам
у лесе лясце.
Як грэшна: агрэхі
касуюць красу ўсю.*

*Завыць каб завейна,
лаўчыца ваўчыца.
Радзее надзея.
Мне сніцца...
сініца [1, с. 93].*

З дапамогай гукавой арганізацыі (паўторы гукаспалучэнняў, унутраныя рыфмы, алітарацыя, асананс) узмацняецца мілагучнасць і сэнсавая выразнасць верша, ствараецца адмысловы меладыйны малюнак. Адзін з дзейсных сродкаў надання маўленню мілагучнасці – унутрырадковыя слоўныя сугуччы: *рошчына / роспач, нядзелю / дзеі, нарогам / нароскрыж, хмурэе / хмурынка, рэха / арэхам, лесе / лясце, грэшна / агрэхі, касуюць / красу ўсю, завыць / завейна*. Апрача таго, эўфаніі садзейнічаюць унутраныя рыфмы: *ніцее / надзея, дажджынкi / дажынкi, лаўчыца / ваўчыца, радзее / надзея, сніцца / сініца, асанансава-дысанансавыя паўторы: скошанай / косцы, росы / дакоскі*.

Элеічная танальнасць верша ствараецца лексічным значэннем слоў (*ніцее, роспач, хмурэе, грэшна, завыць, радзее* і інш.), узмацняецца аднакаранёвымі ці сугучнымі ім адзінкамі (словамі мінорнай семантыкі: *хмурынка, агрэхі, завейна*).

Ёсць у В. Рагаўцова невялікія памерам вершы (з трох – пяці радкоў), якія нагадваюць класічныя формы ўсходняй паэзіі. Яны вызначаюцца дакладнасцю паэтычнага выказвання і скандэнсаванасцю думкі. Згадайма ягоньы асацыяцыі, звязаныя з ліхтаром, бакенам-агеньчыкам, весніцамі, вядром: “*Ліхтар / у пустынным скверы... /*

Як свечка ля алтара. / Так і хочацца / пакланіцца” [1, с. 38]; “*Бакен-агеньчык, / ты сам-насам з поўняю... / Зайздросціць рака*” [1, с. 40]; “*Рытыць весніцы, / як у пару / маёй маладосці. / Толькі – / ад подыху ветру*” [1, с. 48]; “*З поўным вядром – / вітаюся, / парожняга – асцерагаюся... / Баюся вядра, / што ржавее ля студні*” [1, с. 88].

Адна з асаблівасцей такіх вершаў – глыбокі падтэкст, значную сэнсавую нагрузку ў іх выконвае мастацкая дэталі, якая дапамагае дакладна перадаць ідэйную задуму аўтара, паколькі выклікае багатыя асацыяцыі: “*Дым / з лагодаю абвівае / садовыя дрэўцы, / каб паўтарыцца / у іх першацеце*” [1, с. 37]; “*Яловыя лапкі на дарозе... / Сірацеюць людзі. / Сірацее лес*” [1, с. 126]; “*Жабрак ля царквы. / На далоні – / першая міласціна: / залацісты кляновы лісток*” [1, с. 140].

Васіль Рагаўцоў здатны пісаць афарыстычна. З афарыстычнымі выказваннямі, што змушаюць задумацца над сутнасцю і прызначэннем чалавечага жыцця, сустракаем у асобных вершах: “*Адбалелае – / не забаліць*” [1, с. 23]; “*Не сумуй па тым, / што не збылося. / Не шукай таго, / што не знайсці*” [1, с. 97]; “*Толькі ў ростані ўчыеш / усю асалоду спатканняў*” [1, с. 107]; “*І губляцца – / не губляем, / і сябе – / не знаходзім*” [1, с. 119]; “*Што нарадзілася – / не народзіцца; / што ад-красавала – / не закрасуе*” [1, с. 149]. Асноўны мастацкі прыём для выражэння афарыстычнай думкі – антытэза: праз супастаўленне паняццяў выкрышталізоўваецца якасна новы сэнс.

Часцей за ўсё змястоўная думка (жыццёвае назіранне, разважанне і г. д.) заключаецца ў асобным (кароткім) вершы і выказваецца ў лаканічнай форме. Апрача скандэнсаванасці думкі і трапнасці слоўнага яе выражэння, важную ролю адыгрывае прыём кантрасту, бо праз супастаўленне супрацьлеглых паняццяў выяўляецца самае істотнае: “*Быць вязнем чужой Душы / цяжэй, / чым свай*” [1, с. 94]; “*І радасць / не сярэе нішчымную душу. / Як ружа ў вазоне – / сваім пустацветам*” [1, с. 101]; “*Паміраць – / ніколі не позна. / Не спазніцца б / жыць*” [1, с. 129]; “*Гора яднае людзей, / а ішчасце... / раз’ядноўвае. / Парадоксы быцця*” [1, с. 149]; “*Розум і Душа – / што месяц і сонца. / Адно свеціць, / а другое – / яшчэ і грэе*” [1, с. 157]; “*Выгнаннікі / чужой Душы... / А яшчэ жахлівей, / калі – свай*” [1, с. 158].

Часам паэт пашырае вядомыя афарызмы, у выніку чаго яны ўзбагачаюцца сэнсава, набываюць новую якасць і таму наводзяць чытача на глыбокі роздум: “*З песняю / лягчэй жыць. / Толькі не заўсёды яе / лёгка спяваць*” [1, с. 134]; “*Творчасць / пачынаецца з пакутаў. / Але ж і пакуты – / таксама творчасць. / Душы*” [1, с. 159].

Можна сустрэць у В. Рагаўцова вершы, якія складаюцца з некалькіх афарыстычных вы-

казванняў. У адным з вершаў ёсць такія радкі:
 “Бяскрылы птах / у неба не ўзляціць. / Бяскрылая
 душа / усё ж імкнецца ў неба... / Ды толькі тым,
 крылатым, / хто ўзляцеў, / спускацца на зямлю /
 аднойчы трэба” [1, с. 36].

Хораша зарэкамендаваў сябе В. Рагаўцоў і
 як дзіцячы паэт. Большасць вершаў са зборні-
 ка “Адмыслоўцы” займаюць і спазнавальныя:
 у іх тлумачацца аманімічныя словы або абы-
 грываюцца сугучныя: “Я для птушачкі **аўсян-
 кі** / Каішкі навару – **аўсянкі**. / Вечарочкам мне
 аўсянка / Праспявае калыханку” [2, с. 7]; “Не бой-
 ся, дзіцятка, зімовае **стылі**: / Яна ж загартоўвае
 ўсіх. / А ручкі твае каб не мерзлі, не **стылі** – /
 Надзень рукавічкі на іх” [2, с. 8]; “– Мамка, **не-
 шта** ў хаце душна. / – Адчыню я зараз **юшку**. /
 – Юшку? / – Ведай, мой сыночак: / Гэта з чыгуну
 кружочак. / Зачыняюць юшкай комін, / Каб цяп-

лей было у доме. / А яшчэ ёсць **юшка** – страва. /
 Рыба з рознаю прыправай...” [2, с. 25].

Такім чынам, паэзія Васіля Рагаўцова вызна-
 чаецца вобразнасцю, асацыятыўнасцю, філа-
 софскім асэнсаваннем жыцця. Вершы паэта
 эмацыйна насычаныя, яны кранаюць натураль-
 насцю і тонкім адчуваннем слова, змушаюць чы-
 тача задумацца над тымі праблемамі, якія хва-
 ляюць аўтара.

Спіс літаратуры

1. Рагаўцоў, В. Імгненне і Вечнасць / В. Рагаўцоў. –
 Мінск : Кнігазбор, 2010. – 176 с.
2. Рагаўцоў, В. Адмыслоўцы / В. Рагаўцоў. – Мінск :
 Кнігазбор, 2007. – 32 с.

Іван ШТЭЙНЕР,

доктар філалагічных навук, прафесар.

Аўтар ахвяруе ганарар на развіццё часопіса.

Васіль РАГАЎЦОЎ

“...НЕ ГАВАРЫ СА МНОЮ МОВАЙ МАЎЧАННЯ”

...Калі находзіць радасць на мяне –
 яе прымаю, нібы дабрадзейку,
 а расстаюся з ёй... як са зладзейкай,
 што таямнічым ценем прамільгне.

Калі крадзеца гора да мяне,
 як дзень насустрач апастылай ночы, –
 яго страчаю я, нібы сурочка,
 з адной надзеяй: можа прамільне?

Калі ж прыходзіць Слова да мяне –
 я Слову рад, як шчодрэй навалініцы,
 што дасць душы сасмяглай наталіцца...
 І як марозу рады
 першы снег.

1994

Далёкае і такое блізкае...
 Блізкае, а такое чужое...
 Шчымліва рыпіць калыскаю,
 паглядам-маланкай бліскае,
 сцінае мяне тугою
 блізкае мне і далёкае.
 А сэрца трывожна ёкае:
 далё-ё-кае, далё-ё-кае...
 Галёкае,

як рэха

адзінокае.

1997

Пераступаю парог –
 і быццам пакідаю там,
 за парогам,
 часцінку душы.
 А наперадзе –
 новыя, нязведаныя парогі.

І ці хопіць сілы і змогі
 адолець іх?

Пераступіць і ўзысці
 на новы парог?

Каб потым
 без дакору расстацца.

Парогі...

І самы найдаражэйшы –
 бацькоўскі,
 праз які ўпершыню пазнаеш
 дзівосы і тайны свету.

...Пераадолеўшы
 нямала жыццёвых парогаў,
 як хочацца вярнуцца
 і зноў пераступіць
 парог свайго маленства...

Каб па-новаму адчуць
 першароднасць

найсвятой таямніцы свету –
 цеплыню і дыханне
 роднай зямлі.

Пакуль не позна.

1994

ДЫПТЫХ

I

Пагавары са мною моваю
нястомных птахаў,
якія вяртаюцца ў гняздоўі,
дураслівага ветрыку,
што кудлаціць пасмачкі валасоў,
усхліпаў хваляў,
якія цалуюць бераг...
І толькі прашу аднаго:
не гавары са мною
мовай маўчання.

II

А ты
пагавары са мною
на мове маўчання:
іскрыстым бляскам вачэй,
зырчэйшым за самыя яркія зоркі,
няўрымслівым полымем вуснаў,
гарачэйшым за сонца,
нястрымнай лагодаю рук,
мілейшай за ласку вятрыскі...
Ці трэба мне іншая мова,
каб быць найшчаслівым
на свеце?
1995

Адны раілі насалодзіцца
ўсходам сонца,
каб спазнаў
таямніцу народзін;
другія –
навабіцца захадам сонца,
каб адчуў непаўторнасць
расстання;
трэція –
любавацца паўночным ззяннем,
каб прычасціўся
подыхам вечнасці...
А я цешуся дажджынкаю
на вейцы каханай –
і наталяюся красою
Імгнення.
1999

Мы ходзім па роднай зямлі,
а зямлі – не чуем:
як шапочуць-уздыхаюць
няжатыя каласы,
як затоена сумуюць
адзінокія буслы,
як надрыўна стогнуць
асмужаныя лясы...

Мы ходзім па роднай зямлі,
а зямлі – не бачым:
ні асірацелых
вёсак і вёсчак,
ні спляжаных лясоў і ўзлескаў,
ні змялелых рэчак і рачулак...

Толькі з зямлёю
нам прыйдзецца ўсё ж
паяднацца,
калі прыме яна
у абдымкі свае.
1994

На сутоку
Святла і Цемры
нітуецца сутонне
нашага жыцця.
У здзічэлым змроку,
быццам краты,
мы шукаем
норы свае,
бы змарнелыя птахі, –
гнёзды свае
і, як плиткаводныя рыбы, –
віры свае...
Мы шукаем у Цемры
Світання.
Як вывернутыя бураю
карані дуба –
глебу.
1992

Ноч...
З бурштынавымі пацеркамі –
застылымі слязьмі –
высяцца стрункія сосны,
малыя –
перад веліччу
зорнага неба.

Бы сівыя прашчурны,
стаяць сіратліва дубы,
употай падзяляючы
з цішынёю
горыч і крыўду
зямную.

Нябесныя рупліўцы –
зоркі –
сваім адвечным святлом
мілуюць цішыню,
бо ведаюць:
і ёй нялёгка.
1991